

OTDK-DOLGOZAT

**ÉBERT SÁRA
MA**

2012

**CSAK EGY KIS PÁNIK,
AVAGY PÉNZÜGYI VISELKEDÉS KRÍZIS IDEJÉN**

**„ANALYZE THIS”
FINANCIAL BEHAVIOUR IN CRISIS**

Ébert Sára

Kézirat lezárva: 2012. június 22.

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék.....	0
Ábrajegyzék	1
1. Bevezető	1
2. Szakirodalmi áttekintés	2
2.1 Fundamentalisták	2
2.2 Technikai elemzők	2
2.3 Hatékony piacok hívei.....	3
2.4 Pénzügyi viselkedés elemzői.....	4
3. Az egyén viselkedési jelenségei az idő és a pánik függvényében.....	5
4. Magyarországi vonatkozások.....	8
4.1 Tér és idő	8
4.2 Krízis, káosz és válság	11
4.3 Pán Péter és Mama Hotel	11
5. Hipotézisek.....	13
6. Módszertan.....	14
6.1 Cél	14
6.2 Előkészület	14
6.3 Megvalósítás.....	15
6.4 A kísérlet korlátai	16
7. Eredmények.....	17
7.1 A kiértékelés alapjai	17
7.2 A csoport	18
7.2.1 Magyarázatok és összevetés a hipotézisekkel	19
7.3 B csoport	21
7.3.1 Magyarázatok és összevetés a hipotézisekkel	22
7.4 Összesítés	23
7.5 Összevetés a szakirodalommal.....	24
7.6 Konklúziók.....	25
7.7 Pár személyes gondolat és egyéb érdekes jelenségek	26
8. Összefoglalás.....	27
9. Irodalomjegyzék.....	28
10. Mellékletek.....	31
10.1 Kérdőív „A” csoport.....	31
10.2 Kérdőív „B” csoport.....	33
10.3 Ábrák.....	35

Ábrajegyzék

1. ábra: Időnyomás hatása a döntési folyamatra.....	5
2. ábra: MNB éves jelentése, tartalomjegyzék.....	8
3. ábra: Lakossági betétek növekedése (éves bázis).....	9
4. ábra: Lakossági betétek növekedési üteme.....	10
5. ábra: Hitel/ betét mutató alakulása.....	10
6. ábra: Saját szerkesztésű ábra: „szabad tétel”, „önfenntartó tételek” és „számlák” eloszlása A csoport.....	18
7. ábra: Saját szerkesztésű ábra: „szabad tétel”, „önfenntartó tételek” és „számlák” eloszlása B csoport.....	21

1. Bevezető

Az elmúlt pár évben egyre nagyobb figyelmet fordítanak tudományos kutatások arra, hogy milyen folyamatok állhatnak a pénzügyi válságok kialakulásának hátterében.

Különböző közgazdaságtani iskolák eltérő szempontrendszerek alapján keresik a válaszokat a krízishelyzetek előre jelezhetőségére és megoldására. Fundamentalista elemzési eljárásokat alkalmazhatnak, technikai elemzéseket végeznek, a hatékony piacokat vizsgálhatják vagy az emberi viselkedést tanulmányozzák. Ez utóbbi a legfiatalabb irányzatok közé sorolható.

Jelen kutatásom az emberi viselkedést elemző irányzathoz köthető. Fő kérdésem, hogy milyen szerepet játszik a pénzügyi döntések meghozatalában az idő és ez milyen kapcsolatban áll a pánikkal. Tanulmányom központi problémája, hogy az idő hogyan befolyásolja az egyén pénzügyi döntéseit: milyen törvényszerűségeket, tendenciákat figyelhetünk meg, míg az egyén eljut a stressz pontig. Mindezt milyen módon lehet preventív szándékkal előre jelezni, esetleg a krízishelyzetet megelőzni.

Az egyének pénzügyi viselkedésében megfigyelhető egy ciklikusság, egy törvényszerűség, ez különösen igaz, ha stressz alatt kell dönteniük. Ez a ciklikusság a szakirodalom szerint az alábbiak szerint alakul: eustressz vagy más néven mániás szakasz, distressz szakasz, majd pánik. A pénzügyi piacokon is megfigyelhető ez a ciklikusság. (Abolafia-Kilduff 1988 pp. 177-193.)

Tanulmányomban arra a kérdésre keresem a választ, hogy háztartások szintjén, az egyén szintjén hogyan mutatkozik meg ez a folyamat. Vizsgálom az időtényezőt a döntési folyamatban. Tanulmányom egy teljes egészében saját magam által kitalált kísérlet köré épül. (Majdnem) teljesen hétköznapi szituációt szeretnék létrehozni, az egyén megtervezi egy havi költségeit, viszonylag arányos elosztásban. Kereteket adok meg, de a legvégén adok egy túllépési lehetőséget. Kíváncsi vagyok, hogy élnek-e ezzel a lehetőséggel a résztvevők.

2. Szakirodalmi áttekintés

2.1 Fundamentalisták

A tőzsdei és piaci kutatások elemzésének bölcsője a természettudományos, matematikai megközelítésekhez köthetőek. Az irodalom Bachelier nevét emeli ki a 20. század elejéről. Ő volt az első, aki modellezni próbálta a piaci szereplők viselkedését és ez alapján következtetéseket levonni a jövőbeli várható árfolyamokról. Viszont több évtizedet kellett várni, míg a magukat fundamentalistáknak nevezők egy keretrendszert állítottak fel a pénzügyi piacok mozgásának megfigyelésére.

„Racionálisak alatt azokat a szereplőket értjük, akik valamelyik széles körben elfogadott közgazdasági racionalitási modellt követnek, és ezen modellek változóival kapcsolatos információkra építve kereskednek.” (Ormos, 2010) Ezen kör tagjait szokás még információkereskedőknek is hívni, vagy az információkkal bíróknak. A fundamentalisták az időfaktort tekintve inkább hosszútávban gondolkodnak, a tőzsdén a nyilvános céges adatokat veszik alapul, a befektetők által pozitívnak ítélt gazdasági adatokkal rendelkező cégek preferáltabbak.

2.2 Technikai elemzők

A technikai elemzők abban térnek el a fundamentalistáktól, hogy a piac keresleti és kínálati oldalát vizsgálják, nem veszik figyelembe a részvényeket kibocsátó vállalatokat, a vállalatokra vonatkozó információkat. Más néven chartistáknak vagy zajkeresőknek hívjuk a technikai elemzőket, nevüket a tőzsdei táblák, grafikonok elemzése után kapták. A technikai elemzők empirikus alapon elemzik a piaci adatokat, nap, mint nap. Szerintük minden piaci mozzanat jól detektálható a részvényárfolyamok alakulásában. Rövidebb időszakokat

vizsgálják, és ezekből vonnak le következtetéseket. Ennek az irányzatnak Japán volt a bölcsője.

Összehasonlítva a két irányzatot láthatjuk, hogy a technikai elemzéssel szemben a fundamentális elemzés a vállalat reálgazdasági folyamataira koncentrál, és figyelmen kívül hagyja a piaci árfolyamok elemzését.

2.3 Hatékony piacok hívei

A hatékony piacok híveinek elméleti keretei között olyan feltételek szerepelnek, melyeket számos közgazdasági modell alapfeltételként elfogad. A piacot olyan megközelítéssel vizsgálják, hogy az információ szabadon és hatékonyan áramlik. Másik kikötés, hogy racionálisak a piac szereplői. Ebből a két feltételből természetesen az következik, hogy hasonlóan is viselkednek az aktorok, hiszen mindenki szimmetrikusan fér hozzá az információhoz. Keretfeltétel az is a hatékony piacok elméletében, hogy folyamatosan áramlik az információ és ezek az információk gyorsan beépülnek a kereskedelmi árakba is. Tehát a befektetők számolnak azzal, hogy az árfolyamok változni fognak, tudatában vannak ennek és ez az információ tükröződik a jelenlegi árakban. Pontosan ezért a magasabb hozamért nagyobb kockázatot is vállalnak, de ez visszafelé is igaz: ha nagyobb kockázatot vállalnak, magasabb hozamot szeretnének.

Az időfaktort is hasonlóan kezelik, nagyobb hozamot szeretnének hosszabb várakozási idővel, nagyobb kockázatért. Mindezt persze alacsony tranzakciós költségek mellett. Fontos, hogy viszonylagos egyensúlyt is feltételeznek ezen a piacon, olyan értelemben, hogy egyik vevő vagy eladó sem rendelkezik akkora „hatalommal”, befolyásolási képességgel vagy nyomásgyakorlási lehetőséggel, hogy erősen torzítani tudja az árfolyamokat.

A hatékony piacok elméletei ösatyjának Samuelson tartják, majd Fama nevét kell kiemelnünk a szakirodalomból. A bolyongáselmélet és a hatékony piacok elmélete nála válik szét. Gyenge, közepes és erős piaci hatékonyságot különböztet meg az alapján, hogy a múltbeli megfigyelések milyen mértékben épülnek be a jelenlegi árakba. Kvázi osztályozza az információk minőségét és ez alapján próbálja a piac mozgását előre jelezni.

2.4 Pénzügyi viselkedés elemzői

A pénzügyi viselkedés elemzői abban térnek el a korábban említett piacelemzőktől, hogy olyan, eddig nem vizsgált tényezőket, piaci anomáliákat próbálnak beemelni az elemzési modellekbe, amik nem racionálisak, irracionálisak vagy kifejezetten az emberi viselkedés következményei. Szembemennek a tradicionális pénzügyi szemlélettel, miszerint a piaci szereplők tanulnának a múltbéli eseményekből, egyszóval újra és újra hasonlóképpen reagálnak a piaci jelenségekre.

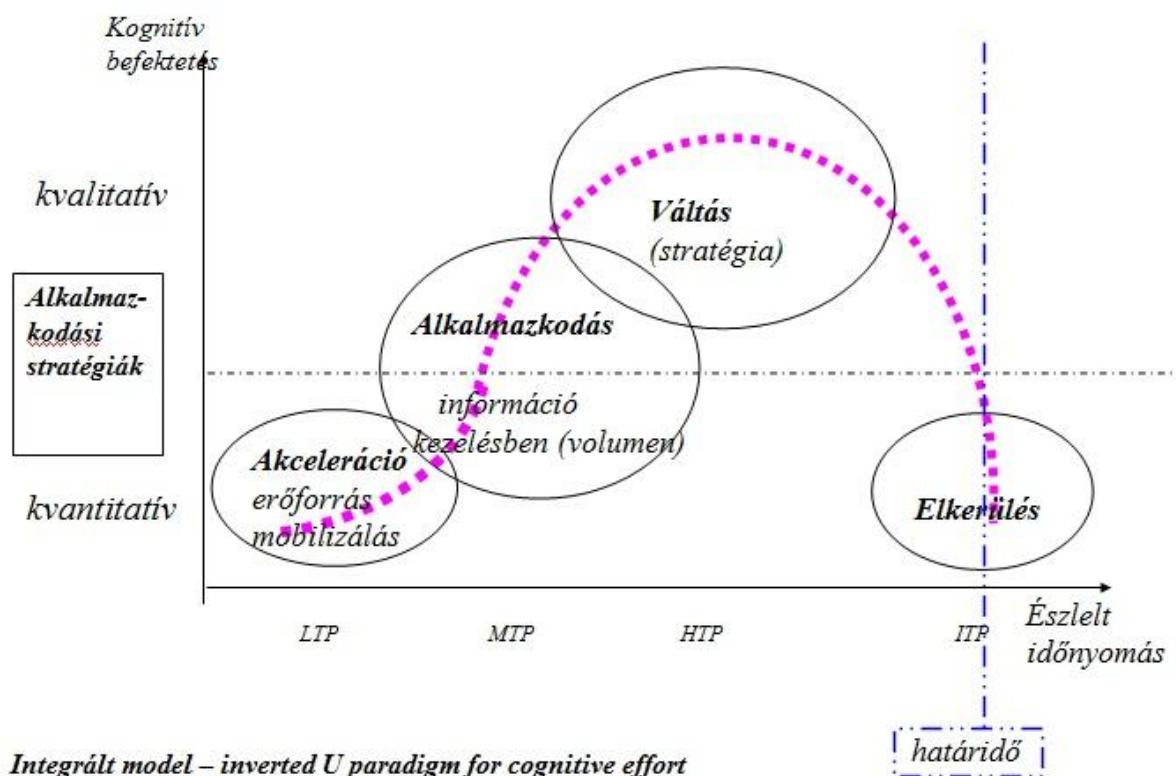
Legkiemelkedőbb képviselői között említenünk kell Tversky, Kahneman, Barberis, Thaler, Odean, Camerer, Laibson, és Rabin nevét. Ők olyan jelenségeket is megvilágítanak, melyek az egyén pszichológiai motivációjának kivetülése miatt egyfajta torzulást eredményez a piacon. Kijelentik, hogy ennek a torzulásnak, eltérésnek időbeli és érzelmi okai vannak az egyén szintjén. Érthetőbben: adott szituációban pénzügyi döntéseinket kimutathatóan befolyásolja, milyen érzelmi helyzetben vagyunk, milyen fokú stressz alatt állunk, hogyan „vezették fel” a pénzügyi döntési helyzetet, stb. és ezek alapján ismertek fel bizonyos visszatérő jelenségeket. Kimutathatóak a különbségek férfiak és nők, valamint a korosztályok közötti pénzügyi viselkedési különbségek is.

A vita a hatékony piacok hívei és a pénzügyi viselkedéstan elemzői között tehát pont abban gyökerezik, hogy ugyanazokat a jelenségeket teljesen más aspektusból nézik és próbálják megmagyarázni. Ez a szituáció a legutóbbi, 2008-as világméretű gazdasági válság kapcsán kezdett újra a közgazdasági gondolkodás látószögébe kerülni, hiszen, ha működnek a hatékony piaci modellek, miért nem lehetett elkerülni egy ekkora krízist? Természetes, hogy egy válság kapcsán újragondolják a közgazdászok a korábbi nézeteket, egyesek szerint pedig a közgazdaságtan jelenleg egy paradigmaváltás küszöbén áll. Sokkal nagyobb figyelmet kell szentelni a pénzügyi tudatosság fejlesztésére, pontosan azért, hogy ne lehessen hirtelen felindulásból, érzelmi alapokon, esetleg az egyén tekintetében hosszú távon kedvezőtlen pénzügyi döntéseket hozni.

3. Az egyén viselkedési jelenségei az idő és a pánik függvényében

Kutatásom középpontjában az egyén pénzügyi viselkedésének tanulmányozása áll, egy adott időkereten belül, a határidők ismeretében kell előre terveznie havi kiadásait. Az eddigi kutatások alapján feltételezzük, hogy milyen folyamatokon megy keresztül, míg ezt a műveletet végrehatja. A kísérlet elemzése előtt tisztáznunk kell néhány fogalmat, jelenséget, melyek nélkülözhetetlenek az adatok elemzéséhez.

Az időnyomáshoz (TP= time pressure) való alkalmazkodásnak különböző fázisait figyelhetjük meg (Svenson- Edland, 1989, 1993; Maule-Hockey, 1993; Tabatabaei, 2002 Chu-Spires, 2001) az egyéni viselkedés során, amikor pénzügyi döntés előtt áll vagy tervez.

1. ábra: Időnyomás hatása a döntési folyamatra

Forrás: Könczey Kinga; BCE Döntésmélet tanszék, Behavior Economics Workshop, 2010

Az első fázisban alacsony a nyomás az aktoron (LTP, low time pressure), az akceleráció vagy alkalmazkodás állapotában van. A második fázisban, ahogy közeledik a határidőhöz, átlép a filterezés, omisszió, információkeresés intervallumba, itt már közepes nyomás alatt áll (MTP, middle time pressure). A harmadik fázisban úgy érzi, már stratégiát kell váltania, fel kell dolgoznia a rendelkezésre álló esetleges új információkat, itt már magas az időnyomás (HTP, high time pressure). A negyedik fázis pedig az elkerülés, elhalasztás, delegálás vagy random választás fázisa, itt már szinte elviselhetetlenül magas számára az időnyomás (ITP). Ezt a pszichés folyamatot befolyásolhatják olyan tényezők, mint a feladat jellege, komplexitása (milyen pénzügyi döntést kell meghozni, adott esetben milyen tételre kell költenie, a gyerekeknek kell új cipőt venni vagy a telefonszámlát kell-e befizetni). Befolyásoló hatása van vagy lehet a szekvencialitásnak, a sorrendiségnek is a feladat elvégzése közben (így nőhet vagy csökkenthet az időnyomás). Természetesen a személyes preferenciáknak is hatása van az egyénre, mint például kor, nem, társadalmi státusz, stb.

Fontos felhívni a figyelmet a tudásillúzió, a kontrollillúzió és a tulajdonítási hiba jelenségeire is, mielőtt elemezzük a kapott adatokat. Tudásillúzió alatt azt értjük, hogy az egyén túlzott magabiztossága miatt azt feltételezi, olyan információknak is birtokában van, melyekkel valójában nem rendelkezik. Emiatt fordulhat elő, hogy elszámolja magát havi kiadásaival kapcsolatosan. Kontrollillúzió az a jelenség, amikor a döntési folyamat minden mozzanatát úgy éli meg az egyén, hogy tudatos folyamat, a szituációt uralja és tisztában van a következményeivel is, de valójában nem. A tulajdonítási hiba pedig akkor fordulhat elő, ha bizonyos események bekövetkeztét más okokra vezetjük vissza, mint ez a valóságban van. Harmadik tény, amivel számolnunk kell, a pánik kialakulásának folyamata. Pszichológiai tény, hogy az egyén egy túlélési programot követ, ha stressz helyzetbe kerül. Először pozitív stressz, vagyis eustressz jön létre, mániás szakasznak is nevezhetjük és a tőzsdén is megfigyelhető. Ezt az egyén szintjén Canon-féle vészreakciónak is nevezzük a biológiában, műszeresen mérhető. Ez az állapot fokozza a teljesítőképességet, javítja az egyén tisztánlátását egy döntési folyamatban, egy bizonyos pontig. Viszont egy idő után vagy sokszori ismétlés következtében, krónikus helyzetben ez átfordul egy negatív stressz szituációba vagyis distresszről beszélünk. Ez már egy egészségügyileg is káros folyamat, rontja az egyén teljesítőképességét. A harmadik mentális fázisban alakul ki a pánik (ez a magas időnyomás hatására is létrejöhet pénzügyi döntés esetén), ekkor már valódban az életéért küzd az aktor. A tőzsdén ilyenkor szoktak nagyon gyors változások kialakulni, az

1980-as amerikai ezüstkerekelemmel kapcsolatos árfolyam változások híven alátámasztják ezt a jelenséget. Összesen 7 hónap lefolyása alatt 10 dollár per uncia szintről 50 dollár per uncia árfolyam generálódott és tért vissza a 10 dollár per unciás szintre.

Ezen jelenségek detektálására, monitorizálására vállalkozik kísérletem. Céлом, hogy bizonyos csomópontok kimutatásával megelőzhetőek legyenek az egyénre káros döntések meghozatala. Mindez azon alapszik, hogy az egyén az időnyomás hatására egyre jobban elveszti a tudatos döntések meghozatalához szükséges kontrollt, és az általa jónak vélt döntés az érzelmi hatások miatt korántsem biztos, hogy valóban optimális rövid és/vagy hosszútávon.

Feltételezem, hogy érzelmi hatások miatt ezért például hajlamosabbá válik az egyén a túlköltekezése, pénzügyi határainak számára kedvezőtlen átlépésére. Ahogyan az érzelmek elhatalmasodnak, ahogyan „leszáll a lila köd”, az érzelmi behatás, úgy válnak a döntések véleményem, előfeltételezésem szerint „szubjektívan optimálissá” az ideálisan „objektíven optimális” helyett.

4. Magyarországi vonatkozások

4.1 Tér és idő

Ha pénzügyi viselkedéssel kapcsolatos kutatásra vállalkozunk ma Magyarországon, bizonyos kérdésköröket nem tudunk megkerülni. Így lehetséges csak, hogy térben és időben megfelelő környezetbe tudjuk elhelyezni a tanulmányt. A rendelkezésemre álló adatok és adatszerzési lehetőségek keretei miatt-melyeket egy másik fejezetben részletesen tárgyalok- bizonyos tényeket még a kutatási eredmények és konklúziók tárgyalása előtt ki kell emelnem.

Kijelenthetjük, hogy a rendszerváltás óta Magyarországon nem alakult ki megfelelő pénzügyi kultúra. A Magyar Nemzeti Bank éves jelentéseinek egy része is ezzel a problémával foglalkozik.

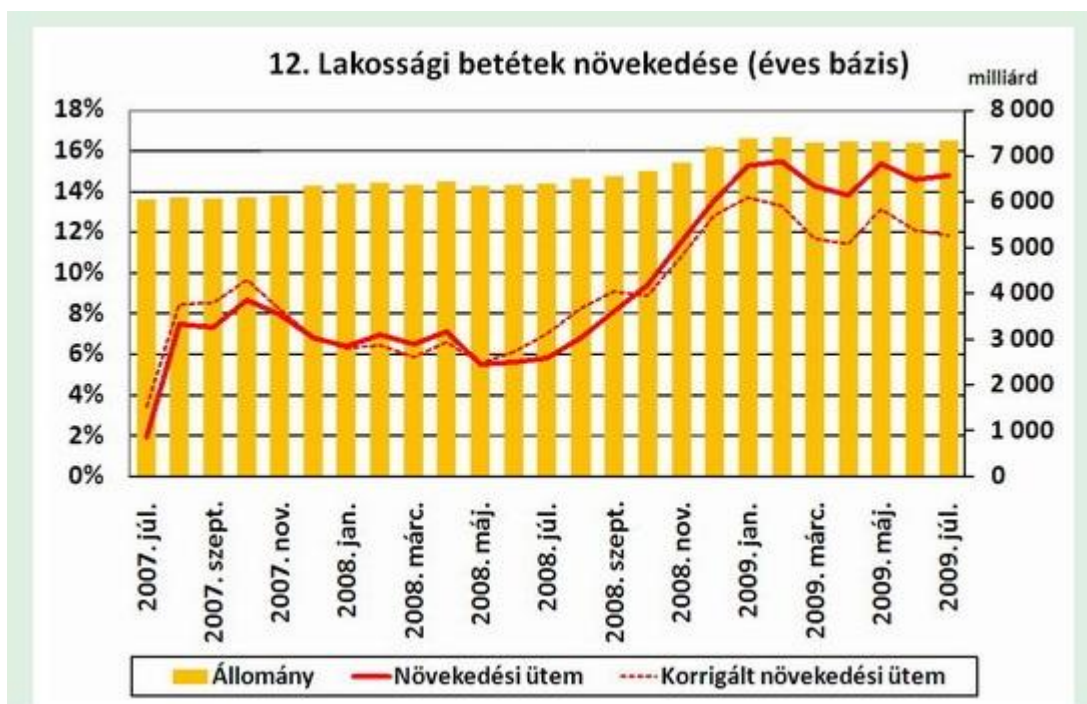
Tartalom

1. Monetáris politika	4
2. A pénzügyi közvetítőrendszer stabilitása	6
3. Devizatartalékok	8
4. Készpénz-logisztikai tevékenység	9
5. Pénzforgalom és értékpapír-elszámolás	13
6. Az MNB statisztikai tevékenysége	15
7. A pénzügyi kultúra fejlesztése	19

2. ábra: MNB éves jelentése, tartalomjegyzék

Forrás: IMF és hazánk saját prezentáció, Társszerzők: Batonai Ferenc, Hagen Edvárd, Keszi Dóra, Mironova Aljona, Nemzetközi szervezetek és gazdaságdiplomácia tantárgy

A fenti jelenséget is több tanulmány alátámasztja, ennek okairól és ezek részletes taglásától most eltekintünk. Viszont a különböző pénzügyi mutatók, a mindenki által hozzáférhető PSZÁF jelentések évről évre megvilágítják, hogy hazánk háztartásaiban alacsony a megtakarítási ráta, magas a deviza és nem deviza alapú hitelállomány, ugyanakkor a pénzügyi tervezés fontosságára nem fordítódik kellő figyelem. Ez lehet az oktatás hibája, az elmúlt rendszerből fennmaradt szokások és hibásan rögzült viselkedésminták, a bérek színvonala és vásárlóértéke vagy egyszerűen az a jelenség, hogy a nyugati életszínvonalhoz, jóléti társadalomhoz való folyamatos méretezés közben megkerülhetetlen, átugorhatatlan lépcsőfokok átugrására vállalkozott a társadalom. Gondolok itt olyan jelenségekre (konkrét, megtörtént esetből kiindulva), amikor a tehetősebb, közép-felsőközép kategóriájú keresettel rendelkező mérnök középvezető nincs tisztában a kamat és a hozam fogalmak közti különbséggel. Pontosan a pénzügyi tudatlanság, a megfelelő ismeretek hiánya az, ami félelmet kelthet az egyénben adott döntési helyzetben. Nincs információ, az időnyomás nő, a döntést viszont meg kell hozni, ez komoly stresszhelyzetet eredményezhet és eredményez. Bár lassan javuló tendenciát mutat a lakosság pénzügyi viselkedése, a pénzügyi tervezés fontossága, a megtakarítások aránya nő, ez a tendencia hosszú távon okozhat változásokat a társadalom viselkedésében.

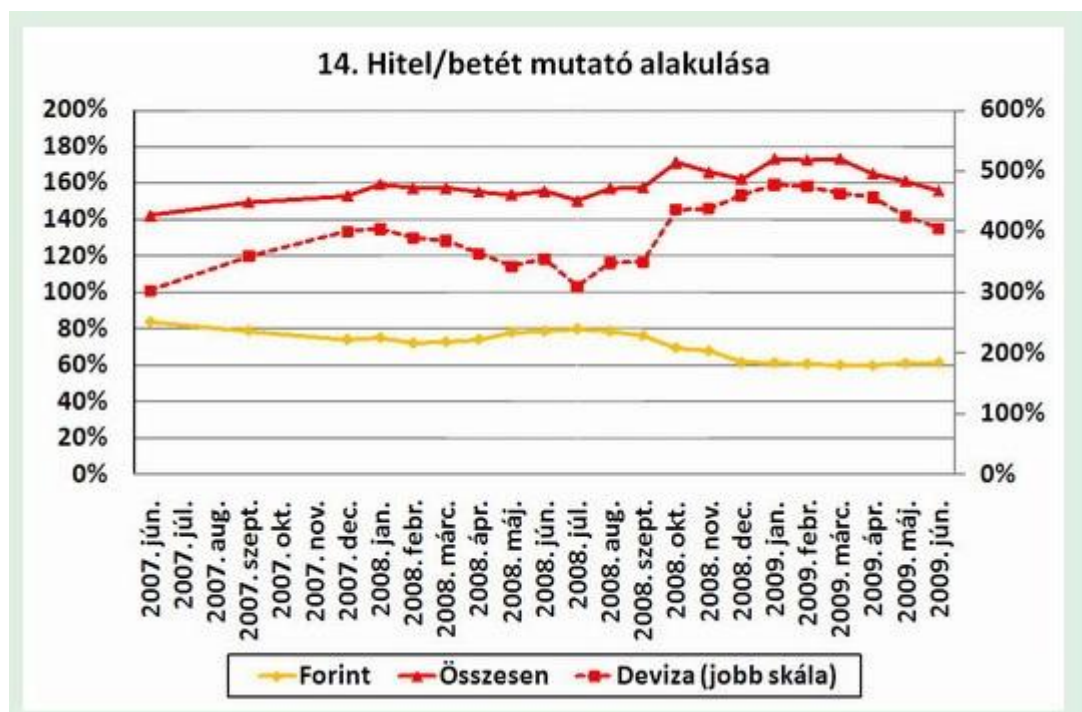
3. ábra: Lakossági betétek növekedése (éves bázis)

Forrás: http://www.bankszovetseg.hu/2009_9/index.html

4. ábra: Lakossági betétek növekedési üteme

Forrás: http://www.bankszovetseg.hu/2009_9/index.html

5. ábra: Hitel/betét mutató alakulása

Forrás: http://www.bankszovetseg.hu/2009_9/index.html

4.2 Krízis, káosz és válság

Szintén megkerülhetetlen téma a 2008-as világgazdasági válság és annak átrendező vagy annak vélt hatása. Közgazdászok között elfogadott tény, hogy egyfajta ciklikusság figyelhető meg a tőzsdei válságok és gazdasági válságok tekintetében.

Pénzügyi buborékok keletkeznek, kipukkadnak, keletkeznek újak és valószínű, hogy azok is ilyen sorsra fognak jutni. A hatékony piacok hívei modelljeikkel le is vezetnek ezeket a folyamatokat. Viszont, hogy David Laibson professzort idézzem, hogyan lehetséges még mindig ugyanazokat a rossz konstrukciójú pénzügyi megoldásokat venni meg és alkalmazni az emberek? Egyáltalán, ilyen méretű gazdasági válság után, ahol a piaci szelekcióban nagyon sok gazdasági aktor elbukott, hogyan maradhattak meg ezek a pénzügyi termékek? Itt pedig tisztán látszik egy másik piaci alapszabály: azt lehet eladni, amit valaki megvesz. Az egyén felelős a döntéseiért, ehhez a megfelelő információk kellenek, az idő, mint stresszor pedig kiiktathatatlan a folyamatban.

4.3 Pán Péter és Mama Hotel

Tovább fűzve az idő gondolatát, az általam megkérdezett korosztállyal kapcsolatban is meg kell világítanom néhány jelenséget. Társadalomkutatók, szociológusok, pszichológusok egy része „Pán Péter generáció”-nak nevezi a jelenleg egyetemi éveit taposó, vagy már-már szülői fészekből kirepülő korosztályt (kutatási tervemben a 18-30 év közötti korcsoport szerepel).

Ez a korosztály nem volt tevékeny részese az elmúlt rendszernek, viszont szüleiknek egy fellélegzés volt, hogy gyermekeik bizonyos értelemben egy szabadabb életet élhetnek. Itt mutatkozik meg a dolog kettőssége: miközben a szülők generációja csúszik a „kapuzárasi pánik”-ba, anyagi és más javakat még mindig ugyanúgy biztosítani tudnak vagy szeretnének biztosítani gyermekeiknek, addig a gyerekek generációját tudatosan vagy nem tudatosan visszafogják az önállósodástól (ők persze a „kapunyitási pánik”-ban vannak).

Vagy éppen a gyerekek szeretnék minél tovább kiélvezni ezt a helyzetet, mint a mesebeli Pán Péter, aki nem szeretne sosem felnőni és önálló döntéseket hozni. Ez egy oda-vissza ható játék, és a felszín is rendkívül megtévesztő lehet pénzügyi viselkedés szempontjából. Összességében egy sokszereplős, szövevényes rendszert láthatunk, ahol nagyon sok érzelem van jelen. Megjegyezném, hogy jóhiszeműen egy egészséges családmódelel indulok ki.

5. Hipotézisek

1. Az egyén érzelmi impressziók alapján tervezi havi kiadásait, nem a pénzösszeg nagyságára koncentrálnak, hanem a tétel tartalmára.
2. A két kísérleti csoport között szignifikáns és ábrázolható a különbség, hogyan kumulálódnak a tételek a hónap folyamán, vagyis mely napokon tervezi nagyobb valószínűséggel elkölteni adott tételt. (A csoportnál hosszabb időtáv áll rendelkezésre, B csoportnál rövidebb).
3. A és B csoport között szerepet fog játszani, hogy mennyi idő állt rendelkezésre a 10 tétel elköltésére.
4. A rövidebb időtávon belül dolgozó csoportnál jobban kimutatható az egy pont köré csoportosulás.
5. A férfiak kevésbé hajlamosak pénz kölcsönkérésére és inkább a hónap elején költik el a tételeket, a számlákat pedig a határidő környékére tervezik.
6. A nők nagyobb valószínűséggel fogják hónap elején elkölteni a feltétlenül szükséges tételeket és a számlák szórása nagyobb lesz az időintervallumon belül.

6. Módszertan

6.1 Cél

Kutatásom célja olyan pontok kimutatása az egyén döntési folyamataiban, melyek ciklikusságot, törvényszerűséget követnek. Olyan összefüggések feltárása lebegett a szemem előtt, mellyel előre jelezhető vagy valószínűsíthető az egyén túlköltekezési hajlama. Szempont volt még olyan tényezők feltárása, melyek befolyásolhatják az egyén döntési sorrendjét adott pénzösszeg időben korlátolt elköltésében.

6.2 Előkészület

Az empirikus adatfelvételnél reprezentativitás érdekében minimum 120-140 fő megkérdezése szerepelt a tervben. Ezelőtt szakirodalmi feldolgozást végeztem, melyek legfőképpen angol nyelvű külföldi publikációkból tevődtek össze, illetve a pénzügyi viselkedés elismert kutatóinak előadásaiból. Természetesen magyar előadások és publikációk anyagát is elemeztem, a témában jártas szakemberek írásműveit felhasználva, valamint publikus statisztikai adatokat néztem át a PSZÁF honlapján. Olyan előadások és publikációk anyagára koncentráltam, melyek fókuszában a gazdasági aktorok magatartását, az idő és a stressz összefüggéseit kívánták feltárni a kutatók. Ezek mellett természetesen az eddigi pszichológiai, szociológiai és közgazdaságtani ismereteimet és tanulmányaimat használtam fel.

6.3 Megvalósítás

Kérdőíves megkérdezéssel egy kísérleti szituációba helyeztem a csoportokat. A kérdőíveket 2012 márciusában töltötték ki a részt vevők, önkéntes alapon. A kísérlet teljes egészében saját fejlesztésű, a grafikus ábrázolása szintén teljes mértékben saját ötletem. Microsoft Excell programot használtam fel az adatok értékeléséhez, a számolásokhoz és az ábrázoláshoz. A kísérlet körülbelül 10-15 percet vett igénybe, egy kérdőívet kellett a megkérdezetteknek kitölteni (ltsd. Mellékletek). Összesen 106 főt sikerült megkérdezni. Egy csoport egy típusú kérdőívet töltött ki, kétféle kérdőívvel dolgoztam, tehát A és B kérdőívet szerkesztettem. A kitöltők nem tudták, mi a kísérlet célja és azt sem, hogy egy másik típusú kérdőívvel más csoportot vagy csoportokat is meg fogok kérdezni.

Összesen 5 csoportot tudtam megkérdezni, kettő B csoport és három A csoport. „A” kérdőívet 48 fő, „B” kérdőívet 58 fő töltött ki.

Az egyénnek egy adott pénzösszeget, 120 000 forintot kellett elköltenie egy hónap alatt (2012. áprilist adtam meg), minden tételt felhasználva. Egy naptárban kellett jelölnie, hogy mikor melyik tételre áldozna. Az eltérés csupán a rendelkezésre álló időhatár volt, az egyik kérdőívben virtuálisan április 2. napját írtuk, a másik kérdőívben április 16. napját. A számlák lejárási határideje mindkét esetben április 27. volt. Minden egyes tétel mellett szerepeltettem, hogy mekkora pénzösszeg, például telefonszámla-5 ezer forint. A tételeket 3 csoportra oszthatjuk minőség szerint: önfenntartási költségek, mint például élelmiszer, ez a tételek 40%-át teszi ki; lakásfenntartási költségeket szintén az összes költség 40%-ában határoztam meg, és a végén 10%-ot bízam az egyénre szabad felhasználási célokra. Abból az előfeltevésemből indultam ki, hogy Maslow piramisa alapján az egyénnek muszáj először a fiziológiás szükségleteit kielégítenie. Ahogyan haladunk a piramison felfelé, úgy jutunk el az „önmegvalósításhoz”, így ez a 10%-os szabadon elkölthető tétel még erre is lehetőséget ad. A kísérlet hangulatát fokozandó a kérdőívek elosztása előtt megmutattam mindegyik csoportnak 120 000 forint valódi készpénzt borítékban, meg is számolhatták volna, ha szerették volna (erre nem került sor, elhitték, hogy annyi van a borítékban). Ezzel egy pozitív stressz hangulatba hoztam őket. Azért választottam ezt az adatfelvételi módszert, mert egy stresszhelyzetbe szerettem volna hozni a kísérletben részt vevőket, valós döntési helyzetet szerettem volna generálni. A tételek eloszlását szintén a kérdőívben láthatjuk, összesen 10 elemet határoztam meg, az elemeket nem engedtem részekre bontani.

A kérdőívben ezek mellett pár alap információt kérdeztem meg: az illető korát, nemét, valamint azt, hogy van-e gyermeke, utolsó kérdésnek a naptár kitöltése után azt tettem fel, hogy egy megbízható embertől kérne-e kölcsön pénzt, ha szorult helyzetbe került. A szándékom ezzel az volt, hogy az érzelmi befolyást ki lehessen mutatni. Ha például valakinek gyermekről is gondoskodnia kell, ez megmutatkozik-e a naptár kitöltésében, szignifikáns lesz-e az eltérés.

6.4 A kísérlet korlátai

A megkérdezett csoportok életkora 18-30 év volt, egyetemisták, a többség gazdasági területen vesz részt felsőfokú képzésen. A kérdőívben az elköltendő tételekkel kapcsolatban törekedtem az életszerűsége, mind a pénzösszegek mind a tételek megnevezésének esetében. Az egyéntől függ az is, hogy adott esetben milyen mértékben tudta beleélni magát adott szituációba (szociális háttér, lakásviszonyok, egyéni preferenciák, vagy nincs állata, stb.).

Részben korlátként kell értékelnem a kérdőív kitöltésének körülményeit is. A megkérdezetteknek nem volt megtiltva a kérdések megbeszélése, a közös döntéshozatal. Így befolyásolhatták egymást és ez kihatással lehetett a végső eredményekre is.

Mérhetőség és összehasonlíthatóság érdekében le kellett egyszerűsíteni a választási lehetőségeket, például az élelmiszereket egy összegben kellett megvásárolniuk a kitöltőknek, ez az életszerűséget sajnos nem tükrözte.

Számítási hibák- a többszörös ellenőrzések ellenére-, sajnos előfordulhatnak a manuális kiértékelés korlátai és természete miatt.

7. Eredmények

7.1 A kiértékelés alapjai

106 fő adott vissza értékelhető kérdőívet. A 10 darab tételt, melyeket el kellett osztaniuk az egyéneknek április hónap 30 napján, 3 kategóriába sorolhatjuk. Elemzésem egyik kategóriája a 4. tétel, a szabadon elkölthető 12 000 forintos pénzösszeg. Ezt az összeget az egész jövedelemből számítva 10%-ban határoztam meg, semmilyen kötelezettség nem terheli ezzel kapcsolatban, a kísérletben részt vevő személyt. Felfogható egyfajta mozgástérként is, pszichés értelemben szabad akaratként, szórakozási lehetőségként, hobbira fordítható összegként, vagy egyszerűen csak egy olyan elemként, amivel kapcsolatban nem terheli negatív stressz vagy felelősség az illetőt. Az ábrákon a szabad tétel zöld színnel van jelölve. Elemzésem második kategóriája az élelmiszer és az egészség- és balesetbiztosítás kategória, a 3. és az 5. tétel, piros színnel jelölve, a kettő együttes összege 54 000 forintot tesz ki. Ez az összeg az összes elölthető pénz 40%-át teszi ki. Ennek elköltése a személyes létszükséglettel függ össze, az alapvető fiziológiás szükségletek és az alapvető biztonságérzet meglétét teszi lehetővé. Ezzel kapcsolódik vagy kapcsolódhat a legnagyobb stressz faktor, hiszen ételre minden esetben szüksége van az illetőnek. A számlákkal kapcsolatban 1-2 hét fizetési hátralék bármelyik hatóság vagy szolgáltató esetében megengedett, de ételt mindenképpen magunkhoz kell vennünk.

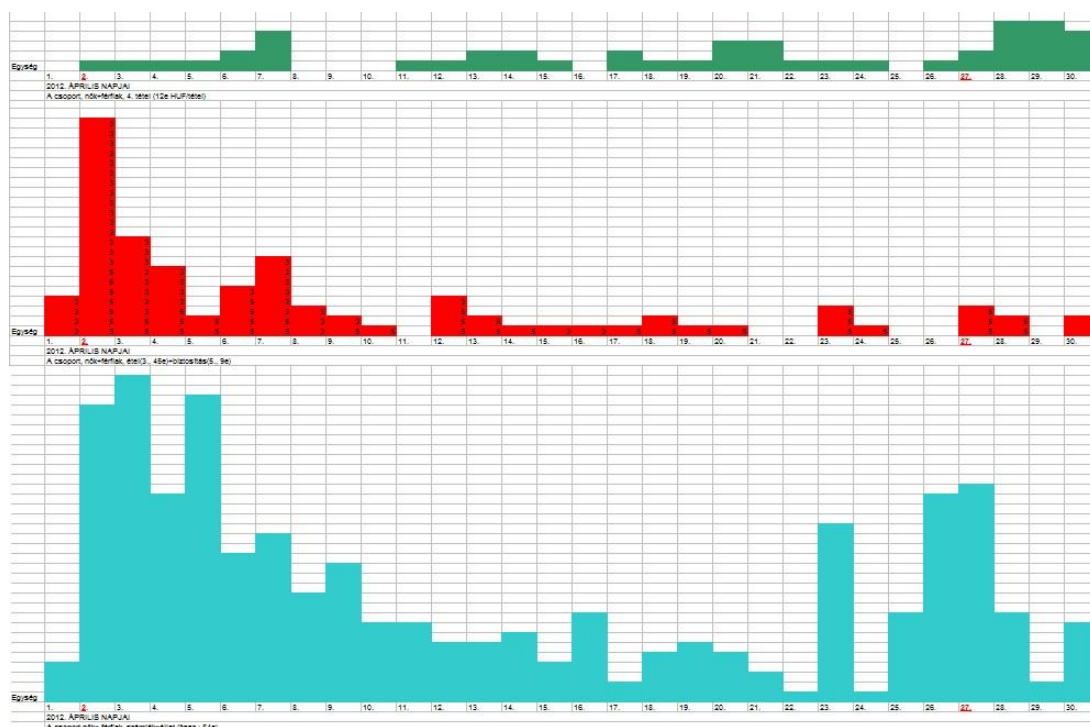
A 3. kategória, az ábrákon kék színnel jelölve a számlák különböző tételeit mutatják. Itt telefonszámlára, közös költségre és hasonló fizetési kötelezettségekre kell gondolni, mint ahogyan a Kérdőívek mellékletben látható. Az együttes összegük a 120 000 forint 40%-a, vagyis 54 000 forint. Törekedtem a havi jövedelem szimmetrikus elosztására. Az állateledel pontot azért soroltam ide, mert szorult helyzetben vagy meg lehet oldani máshogy is az állat etetését, emellett az érzelmi reakciókeltés miatt is tettem be egy ilyen tételt.

„A” jelzésű csoportnál a hónap 2. és 27. napját követtem kiemelt figyelemmel, „B” jelzésű csoportnál a 16 és a 27. napot. Elemeztem külön a nők és a férfiak válaszainak eloszlását csoportokon belül, majd a csoportokon belül összesítettem az eredményeket. Külön elemeztem a tételek 3 kategóriáját és grafikusán ábrázoltam ezeket. Összesen 3x9, vagyis 27 táblázatot készítettem grafikusán, 6 Munkalappal dolgoztam, szemléltetve, hogy a hónap mely napján mely tételeket jelölték a kísérletben részt vevők. További kutatásokra ad

lehetőséget az így keletkezett nagyméretű adatbázis. Ezen kutatások finomíthatják az eredményeket.

7.2 A csoport

Az „A” jelzésű csoportban, mint már említettem, a szituációban április 2. napját írjuk és 27-én járnak le a fizetési kötelezettségek. Ebben a csoportban összesen 48 db értékelhető kérdőív született, 26 férfi (54%) és 22 nő (46%) nyilatkozott. Gyermeke senkinek nincs. Szorított helyzetben pedig 15 fő (31%), ebből 8 nő és 7 férfi, a nemek szerinti százalékos megoszlásban 53%-47% kérne kölcsön pénzt. Az átlag életkor 23, 8125 év ebben a vizsgálati csoportban.

6. ábra: Saját szerkesztésű ábra: „szabad tétel”, „önfenntartó tételek” és „számlák” eloszlása A csoport (Szemléletes nagyságban ltsd.: Mellékletek)

A kijelölt napok környékén megfigyelhetünk egy kumulálódást, az elköltött tételek mennyiségét tekintve. (Figyelem! Az ábrák az elköltött TÉTELEKET, az elköltött egységeket jelölik, nem az elköltött PÉNZMENNYISÉGET! Tehát pénzösszeg tekintetében nem arányosak az ábrák, kivéve a 4., szabadon választható tételt!)

Érdekes eredmény a szabadon felhasználható tétel eloszlásának alakulása, melyek a hétvégék környékére csoportosultak. Az ételvásárlás inkább hét elején oldják meg a kísérletben részt vevők, viszont azt is megfigyelhetjük, hogy sokan „túl akarnak lenni” a számlák befizetésén a hónap elején. A másik „típus” viszont a fizetési határidőig vár, őket valószínűleg nagyobb stressz tűrő képességűnek mondhatjuk. Az idő előre haladtával nő az egyénre ható pszichés nyomás.

7.2.1 Magyarázatok és összevetés a hipotézisekkel

1. számú hipotézisem volt, hogy az egyén érzelmi impressziók alapján tervezi havi kiadásait, nem a pénzösszeg nagyságára koncentrál, hanem a tétel tartalmára. Ez részben igazolódott a 4. tétel kapcsán, valószínűleg szórakozásra költik, szabadidős tevékenységre. Igaz ez a többi 2 kategóriára is, befolyásoló tényező, hogy a hónap melyik napját írjuk virtuálisan. Tökéletesen akkor lehetne igazolni vagy elvetni a feltevést, ha az összes tétel pénzösszegeként is kiértékelnénk, erre most nem volt lehetőség.

2. számú hipotézisem, hogy a két kísérleti csoport között szignifikáns és ábrázolható a különbség, hogyan kumulálódnak a tételek a hónap folyamán, vagyis mely napokon tervezi nagyobb valószínűséggel elkölteni adott tételt. (A csoportnál hosszabb időtáv áll rendelkezésre, B csoportnál rövidebb). Erre a hipotézisre a későbbiekben fogok visszatérni.

3. számú hipotézisemben feltételezem, hogy a két csoport között szerepet fog játszani, hogy mennyi idő állt rendelkezésre a 10 tétel elköltésére. Erre is az összegzésben térek ki részletesen, a B csoport eredményeinek tárgyalása után.

4. számú hipotézisem, ami szerint a rövidebb időtávon belül dolgozó csoportnál jobban kimutatható az egy pont köré csoportosulás, szintén a B csoport tárgyalása után nyer értelmet.

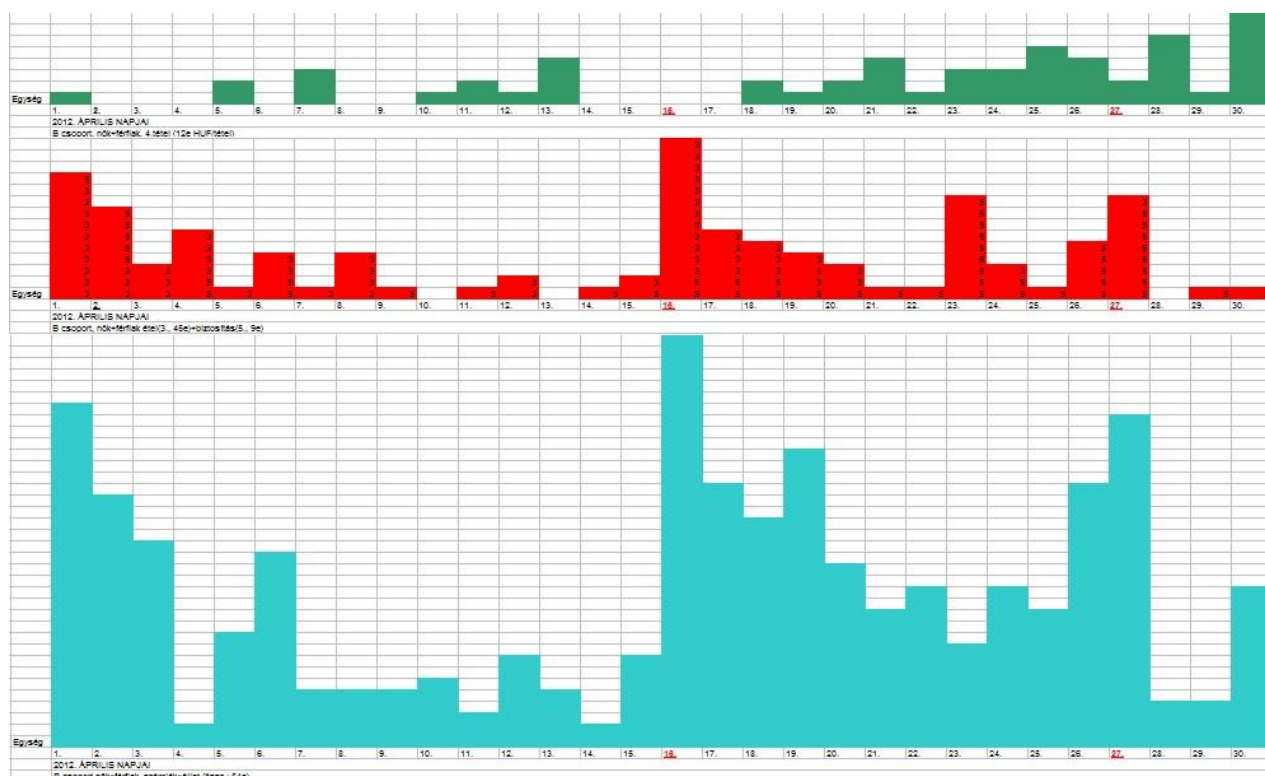
5. számú hipotézisemet, ami szerint a férfiak kevésbé hajlamosak pénz kölcsönkérésére és inkább a hónap elején költik el a tételeket, a számlákat pedig a határidő környékére tervezik, szakmailag nem tudom igazolni a mintanagyság miatt. A minta torzult is, különösen a B csoportban.

6. számú hipotézisemet fenti okok miatt nyitva kell hagynom, miszerint a nők nagyobb valószínűséggel fogják hónap elején elkölteni a feltétlenül szükséges tételeket és a számlák szórása nagyobb lesz az időintervallumon belül.

Bizonyos új jelenségeket viszont sikerült megfigyelni és detektálni, melyekre szintén az összegzésben térek ki. A kérdőívben feltett gyermekkel kapcsolatos kérdés is akkor játszott volna szerepet „A” csoportnál, ha bárkinek lenne gyermeke a megkérdezettek közül. Így ez sem volt befolyásoló tényező, senkire sem hárult nagyobb nyomás ilyen tekintetben a válaszadók közül.

7.3 B csoport

Az „B” jelzésű csoport szituációs gyakorlatában április 16. napját írjuk és 27-én járnak le a fizetési kötelezettségek. Ebben a csoportban összesen 58 db értékelhető kérdőív született, 47 férfi (81%) és 11 nő (19%) nyilatkozott. Gyermeke itt sem volt senkinek, szorított helyzetben pedig 32 fő (55%) (ebből 5 nő (16%) és 27 férfi (84%)) kérne kölcsön pénzt. Az átlag életkor a csoportban 22,05 év.

7. ábra Saját szerkesztésű ábra: „szabad tétel”, „önfenntartó tételek” és „számlák” eloszlása B csoport (Szemléletes nagyságban ltsd.: Mellékletek)

A kijelölt napok környékén az „A” csoporthoz hasonlóan megfigyelhetünk egy kumulálódást, az elköltött tételek mennyiségét tekintve itt is, de más módon eloszlást követnek a hónap napjait tekintve, mivel más határidők voltak megadva. (Itt is felhívnom a figyelmet arra, hogy az ábrák az elköltött TÉTELEKET, az elköltött egységeket jelölik, nem az elköltött PÉNZMENNYISÉGET!)

A grafikon mutatja, hogy más az eloszlás nem csak a „szabad” tétel esetében, hanem az „önfenntartó” tételeket és a számlákat is máshogyan kezelik a válaszadók ebben a csoportban.

Az idő előre haladtával jobban nőtt az egyénre ható pszichés nyomás, és szűkösebb határidőn belül kellett döntést hoznia a személynek egyéni preferencia skáláját, hasznossági függvényeit értékelve. Láthatjuk, hogy jobbra tolódtak el a tételek, mivel virtuálisan április 16. napját írjuk ebben a csoportban (viszont az nem volt kikötve, hogy csak 16. után költetheti el a pénzét a válaszadó!). Azt is szemléletesen mutatja az ábra, hogy a határidők környékére becsúfolódtak a számlák befizetései, de az önfenntartó tételekre is többet költenek az egyének ezekben az időpontokban. Mindeközben kvázi „lemondtak a szabadságukról” a létbiztonságuk érdekében, a szabad tételekre egyetlen személy sem költött 14., 15., 16. és 17. napokon. Hangsúlyozom: ugyanakkora összeget kellett beosztaniuk ugyanannyi napra, csak más információk hangzottak el, más határidőkkel kellett számolniuk.

7.3.1 Magyarázatok és összevetés a hipotézisekkel

1. számú hipotézisem volt, hogy az egyén érzelmi impressziók alapján tervezi havi kiadásait, nem a pénzösszeg nagyságára koncentrálna, hanem a tétel tartalmára. Ezt a kérdést már tárgyaltam „A” csoportnál, a különbség „B” csoportnál ott mutatkozik meg, hogy nagyobb mértékben hagyják meg az egyének a hónap végére a szabadon elkölthető tételt, és a tételek eloszlásai szélsőségesebbek.

2. számú hipotézisem, hogy a két kísérleti csoport között szignifikáns és ábrázolható a különbség, hogyan kumulálódnak a tételek a hónap folyamán, vagyis mely napokon tervezi nagyobb valószínűséggel elkölteni adott tételt. (A csoportnál hosszabb időtáv áll rendelkezésre, B csoportnál rövidebb). Megállapítható, hogy B csoport esetében sokkal nagyobbak a hullámok, a határidők köré történő csoportosulások. Magyarázható ez a szűkösebb időintervallummal és a nagyobb stresszel,

3. számú hipotézisemben feltételezem, hogy a két csoport között szerepet fog játszani, hogy mennyi idő állt rendelkezésre a 10 tétel elköltésére. Erre is az összegzésben térek ki részletesen, a B csoport eredményeinek tárgyalása után.

4. számú hipotézisem, ami szerint a rövidebb időtávon belül dolgozó csoportnál jobban kimutatható az egy pont köré csoportosulás, igazoltnak látom.

5. számú hipotézisemet, ami szerint a férfiak kevésbé hajlamosak pénz kölcsönkérésére és inkább a hónap elején költik el a tételeket, a számlákat pedig a határidő környékére tervezik, szakmailag nem tudom igazolni a mintanagyság miatt, csak sejtéseim vannak. A minta torzult is, különösen a B csoportban sokkal több a férfi válaszadó. Így a nemenkénti megoszlás vizsgálatától elálltam, az összegzésben a 106 fő együttes elemzésére koncentrálok inkább.

6. számú hipotézisemet fenti okok miatt (a nemek aránya miatt) nyitva kell hagynom, miszerint a nők nagyobb valószínűséggel fogják hónap elején elkölteni a feltétlenül szükséges tételeket és a számlák szórása nagyobb lesz az időintervallumon belül.

B csoportban sem volt egyik válaszadónak sem gyermeke.

7.4 Összesítés

A csoportok összehasonlítása a kis elemszám és a nemek arányának nagymértékű torzulása miatt nem ad tökéletesen releváns eredményt. Mint már említettem, inkább csak további kutatási irányok gondolatát veti fel a grafikonok meg szemlélése. Nem adott volna szakmailag korrekt eredmény mennyiségében nagyobb, időnyomás alatt lévő főleg férfiakból álló csoport viselkedésének összehasonlítása egy kisebb időnyomás alatt döntéseket hozó, nemek tekintetében is kiegyensúlyozottabb csoport összehasonlítása. A két csoport együttes vizsgálata, az összes megkérdezett 106 fő együttesen viszont megvilágít bizonyos tendenciákat.

A hajlandóság, miszerint pénz kérne kölcsön az egyén szorított helyzetében, látványos eltérést mutat. Az első, „A” csoportban 48 főből 15 fő, második, „B” csoportban 58 főből 32 fő válaszolta, hogy anyagi segítséget kérne egy ő által megbízhatónak tartott személytől szorult helyzetben. Ez százalékosan „A csoportban” az összes megkérdezett 31%-a, „B” csoportban viszont az összes megkérdezett 55%-át teszi ki. Tehát a rövidebb időtávon belül cselekvők nagyobb hajlandóságot mutatnak a „menekülő útvonal” igénybevételére. Ez egy racionális döntés, ugyanakkor az egyén úgy érzi, érezheti, hogy a kiszolgáltatottságát kevésbé fokozza. Feltételezéseim tehát igazoltnak látszanak.

Egy megbízhatónak tartott harmadik fél adományát kevésbé problémás vagy bonyolult igénybe venni, mint egy pénzügyi intézet szolgáltatását. Az uzsorakamat és egyéb törvénybe ütköző jelenségek tárgyalásától most, eltekintek, a kérdőív megfogalmazása kifejezetten egy barát, jóakaró vagy családtag segítő kezére utalt-hozzáteszem, az egyén ettől függetlenül gondolhatott az uzsora veszélyeire is.

Kiemelnék még egy jellemzőt, mely a kérdőívek kitöltését illeti. Ennek monitorozására új módszert lehet kifejleszteni a jövőben, egy részletesebb kérdőívet alkalmazva. A sorrend, melyet a naptári napok kitöltésével látszólagosan adtak meg a válaszadók, nem feltétlenül egyezik meg azzal a sorrenddel, ami mentálisan lejátszódott bennük a naptár feltöltése közben. Értem ez alatt-ez a kitöltésekből is egyértelműek látszik-, hogy az egyén például először eldönti, hogy mely napon fizeti be a telefonszámláját, ez az első döntése. Kiválasztja április 16.-át. Ezután már csak 9 tétel elköltéséről kell döntenie. Utána eldönti, mikor veszi meg az élelmiszereket egy hónapra, kiválasztja április 2-t. Az első döntése a telefonszámla volt, ez fontosabb volt az ő számára (például tudja, hogy mindig elfelejti időben befizetni és ezért direkt beírja a naptárba). Így szépen sorban elkölti minden pénzét, 10 döntést meghozva. Ám a naptárban, a jelenlegi kérdőívben csak azt látni, hogy időrendi sorrendben hogyan jönnek egymás után a befizetendő tételek. Játékelméleti módszerekkel, a játék extenzív formáját megadva, ábrázolhatóvá válna, egyértelművé tennénk a döntési folyamatot. Ez új vizsgálódások alapja lehet.

7.5 Összevetés a szakirodalommal

A tudásillúzió és a kontrollillúzió nem egyértelműen mutatkozik meg az egyén cselekedeteiben, bár a túlköltekezési hajlam nőtt. Ugyanakkor egyfajta tudatosságot is feltételezhetünk azzal, hogy az egyén előre betervezi, hogy esetleg pénzt kell majd kölcsön kérnie. Ez esetben nem a pánik vagy a stressz vezérli az egyént. Mivel a kísérlet egy tervezési feladat volt, így a kontrollillúzió fennállását nem tudom egyértelműen igazolni. Az önkontrollnak éppen olyan fajta kivetülését látjuk, hogy az egyén él vele és alkalmazza, ha előre tudja, pénzt kell kérnie majd, ha nem lesz. A szakirodalom ugyanakkor megemlíti, hogy

a tervezés és a megvalósulás két külön kezelendő kérdéskör. Laibson professzor is kiemeli előadásaiban, hogy az eltervezésből nagyon gyakran a valóságban nem valósul meg semmi, ugyanazt a hibát követik el újra az egyének.

Úgy értékelem, a pánik fokozatai egyértelműen látszódnak a határidők környékén, de jobban megmutatkozik ez a B jelzésű csoportnál. A nagyobb stressz hatására az egyének figyelme már csak a számlák és az önfenntartó tételek köré csoportosul, a szórakozásra már egyáltalán nem jut belőle.

Kirajzolódik az időnyomás görbéje, a grafikonok ezt hűen szemléltetik. Az alacsony időnyomás szituációjából eljutottunk az elviselhetetlen mértékű időnyomásig a határnapokon, majd miután megszabadultak a nyomasztó pénzügyi terhektől, leesett a stressz szintje.

7.6 Konklúziók

Tanulmányomban sikerült igazolni több hipotézist és a szakirodalomban megjelent jelenségek közül is többet. A precízebb, árnyaltabb eredmények érdekében nagyobb elemszámú mintával kell a jövőben dolgozni és így várhatóan kiegyenlítettebb lesz a nemek aránya is.

A kérdőív egyik kérdését és az ehhez kapcsolódó feltételezéseket el kellett vetnem a kísérlet gyakorlati megvalósulása után, mivel egyik válaszadónak sincs gyermeke. Érdekes lett volna megfigyelni, hogy a gyermeket nevelők magatartása miben és hogyan tér el a gyermeket nem nevelőkhöz képest, valamint milyen eltérések adódnak a gyermeket nevelő nők és gyermeket nevelő férfiak viselkedésében. Erre sajnos nem volt ebben a kísérletben lehetőség, ez is új kutatási irányt mutathat a jövőre nézve.

7.7 Pár személyes gondolat és egyéb érdekes jelenségek

Mindkét kérdőív típus kitöltésénél rögtön fellépett a bizalmatlanság a kísérletet illetően. .

Minden csoportban megfigyelhető volt, hogy rögtön a tételek számszerű összeadását kezdték meg többen, kíváncsiak voltak a válaszadók, hogy biztosan 120 000 forintot áll a tételekben.

Az érzelmi befolyást tehát megsejtették, de nem jó helyen keresték. Ebből is látszik, hogy milyen érzékeny, tabu téma Magyarországon a pénz.

Érdekes volt az is a kiértékelésnél, hogy többen kommunikálni szerettek volna velem írásban.

Bizonyos esetekben ettől még értékelhető volt a kérdőív, de más esetekben nem. Ilyen eset volt, amikor az egyén nem a feladatot nem értette meg, hanem nem értett vele egyet: több tételt több helyen jelölt meg, és írásban közölte a kifogásait a feladattal kapcsolatban. Ez tipikus példa arra, amikor a korlátokat viseli extrém nehezen a személy, még egy virtuális, képzeletbeli, játékos feladattal kapcsolatban is.

8. Összefoglalás

A pénzügyi viselkedés sajátosságait mélységében vizsgáló tudományág viszonylag fiatalnak mondható a közgazdaságtanon belül. Összetett rendszerről, többtényezős folyamatokról kell képet festenünk, gyakorlatban használható modelleket alkotnunk.

Tanulmányomban arra vállalkoztam, hogy egy kísérleti szituációba helyezek néhány egyetemista fiataalt, ahol meghatározott havi jövedelmet kell előre meghatározott időintervallumon belül elkölteni. 106 főt kérdeztem meg, A és B csoportra osztva őket, a 2 csoport közötti eltérés az volt, hogy virtuálisan a hónap melyik napját írjuk. Valójában egy havi kiadásait előre megtervezni. Vizsgálatom középpontjában az idő és a pánik viszonya állt. Céлом volt a szakirodalomban fellelhető pénzügyi viselkedési jelenségek monitorozása is, mely részben sikerült és igazolódott. Fontosnak tartottam még olyan pontok megtalálását, melyeket preventív jelleggel később előre lehet jelezni a döntési folyamatokban. Kiemelt figyelmet fordítottam a határidős fizetési kötelezettségek és az egyén szabad döntési preferenciájának viszonyára. A fizetési tételek egy havi alakulását grafikusan lehetett legegyszerűbben ábrázolni.

Hipotéziseim, miszerint a határidők köré fognak csoportosulni az egyén költségei, bebizonyosodtak, viszont az időnyomással változtak. Nagyobb időnyomás esetén kevésbé kockáztatták létfenntartásukat az egyének és sokkal kevesebb figyelmet fordítottak a szabadon elkölthető pénzösszegre-miközben nem volt kikötés, hogy a szabadon elkölthető pénzüket ne költhessék el ugyanazon a napon.

Az eredmények ismeretében ajánlásokat lehet megfogalmazni. Egyik ilyen pont, amit igazoltam is, hogy megkönnyíti a pénzügyi döntést az előre tervezés. Ha tartjuk magunkat az előre tervezett határidőkhöz és elegendő idő áll rendelkezésünkre a havi kiadások áttekintésére, kevésbé befolyásolhat minket bármiféle externália. Kevésbé leszünk hajlamosak kereteink túllépésére és mások pénzügyi döntéseitől is kevésbé fogunk függeni-, hiszen a kölcsönt nyújtó személy is pénzügyi döntést hoz, amikor hitel ad nekünk.

További kutatási irányok lehetnek egy hasonló kísérlet elvégzése nagyobb elemszámmal, esetleg szélesebb korosztály bevonásával. Az időtávok kiszélesítése is kutatási vonal lehet. A rendelkezésre álló információk módosításával, a kísérlet korlátainak, egy-egy paraméterének módosításával szintén tovább finomíthatjuk a kísérlet eredményeit.

9. Irodalomjegyzék

Abolafia, Mitchel Y.- Kilduff, Martin; Enacting Market Crisis: The Social Construction of a Speculative Bubble Author(s): Source: Administrative Science Quarterly, Vol. 33, No. 2 (Jun., 1988), pp. 177-193 Published by: Johnson Graduate School of Management, Cornell University Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/2393054>

Burniaux, Jean-Marc; Establishing Financial Discipline: Experience with Bankruptcy Legislation in Central and Eastern European Countries; OECD Economic Studies No . 25. /995111

Barber, Brad M. – Odean, Terrance; Boys will be Boys: Gender, Overconfidence, and Common Stock Investment; First Draft: September 1998; This Draft: September 1999

Calomiris, Charles W.- Mason, Joseph R. Fundamentals, Panics, and Bank Distress during the Depression Source: The American Economic Review; Vol. 93, No. 5 (Dec., 2003), pp. 1615-1647 Published by: American Economic Association Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/3132145> Accessed: 26/05/2010 03:02

Chen, Yehning; Banking Panics: The Role of the First-Come, First-Served Rule and Information Externalities Source: The Journal of Political Economy, Vol. 107, No. 5 (Oct., 1999), pp. 946-968 Published by: The University of Chicago Press Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/2990834> Accessed: 26/05/2010 03:06

Hakkio, Craig S.- Keeton William R.; Financial Stress: What Is It, How Can It Be Measured, and Why Does It Matter?

Hátori Balázs; Érzelemgazdaságtan; A közgazdaságtani elemzés kiterjesztése; Budapest, 1998, 2002

Hátori Balázs; Közgazdasági Szemle, L. évf., 2003. szeptember (779.801. o.); Kísérletek és kilátások, Daniel Kahneman; Nobel-díja kapcsán

Molnár Márk András; A hatékony piacok elméletének történeti előzményei; 2005. negyedik évfolyam 4. szám, Hitelintézeti Szemle, Lektorálta: Zsembery Levente, Budapesti Corvinus Egyetem, Pénzügyi és Számviteli Intézet, Befektetések és vállalati pénzügyek tanszék

Ormos Mihály, Befektetések II., Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar Üzleti Tudományok Intézet; Pénzügy mesterszak, oktatási segédanyag; 2010. Letöltés: 2013.03.02.

Quarantelli, E. L.; The Nature and Conditions of Panic Source: The American Journal of Sociology,; Vol. 60, No. 3 (Nov., 1954), pp. 267-275 Published by: The University of Chicago Press Stable; URL: <http://www.jstor.org/stable/2772684> Accessed: 26/05/2010 02:58

Szebeni Dávid;
http://www.portfolio.hu/gazdasag/temetetlen_mult_avagy_hogy_lehet_elkerulni_az_allamcso_dot.163729.html Letöltés: 2012.03.08.

Wicker, Elmus; A Reconsideration of the Causes of the Banking Panic of 1930 Source: The Journal of Economic History, Vol. 40, No. 3 (Sep., 1980), pp. 571-583 Published by: Cambridge University Press on behalf of the Economic History Association Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/2120754> Accessed: 26/05/2010 02:59

Ynesta, Isabelle; Households' Wealth Composition Across OECD Countries and Financial Risks Borne by Households; ISSN 1995-2864; Financial Market Trends, OECD 2008

http://www.bankszovetseg.hu/2009_9/index.html Letöltés: 2013.03.19.

www.mnb.hu Letöltés: 2012.03.02.

<http://www.origo.hu/gazdasag/valsag/20091106-kozgazdasagtan-gazdasagi-valsag-uj-tankonyvek-es-elmeletek-johetnek.html> Letöltés : 2012.03.19.

http://www.penzcentrum.hu/ongondoskodas/pocsek_helyzetben_a_magyar_csaladok_megtakaritasai.1031779.html?utm_source=index_box_landing&utm_medium=penzcentrum_cimlapon_doboz&utm_campaign=penzcentrum_cimlapon Letöltés: 2012.03.08.

Pénzügyi Szervezetek Állami Felügyelete; Éves jelentés 2010; ISSN 1587-8481;
www.pszaf.hu Letöltés: 2012.03.08.

TIMELY INDICATORS OF ENTREPRENEURSHIP ENTREPRENEURSHIP 86 AT A
GLANCE 2011 © OECD 2011; 16. Number of bankruptcies; OECD Timely Indicators of
Entrepreneurship (TIE) Database; 1 2 <http://dx.doi.org/10.1787/888932384895>

Előadások:

Bölcskei Vanda; Közgazdasági Szemle, LVI. évf., 2009. november (1025–1040. o.);
Az intertemporális döntések viselkedési közgazdaságtani modelljeinek áttekintése

Jáki Erika; Tudásillúzió a pénzügyi tervezésben; Tudományos segédmunkatárs
Budapesti Corvinus Egyetem, Vállalkozások Pénzügyei tanszék; Témavezető: Virág Miklós

Könczey Kinga; Időnyomás hatása a döntési folyamatra; Budapesti Corvinus Egyetem
Döntéselmélet tanszék, Behavior Economics Workshop, 2010, előadás

Batonai Ferenc, Ébert Sára, Hagen Edvárd, Keszi Dóra, Mironova Aljona, IMF és hazánk,
Prezentáció, Nemzetközi szervezetek és gazdaságdiplomácia tantárgy, 2011.

http://www.youtube.com/watch?v=gh_EbIPcnSk Letöltés: 2012.03.09.

<http://www.youtube.com/watch?v=Zke4k0tYv3Q> Letöltés: 2012.03.09.

<http://www.youtube.com/watch?v=23NwzI5hIII&feature=related> Letöltés: 2012.03.09.

<http://www.youtube.com/watch?v=XEGTVcg1G3w&feature=related> Letöltés: 2012.03.12.

10. Mellékletek

10.1 Kérdőív „A” csoport

Kedves válaszadó! Köszönöm, hogy kitölti a kérdőívet!

KOR: NEM: GYERMEKE VAN? IGEN_NEM

Az alábbi szituációba képzelje magát: havi jövedelme 120 ezer HUF nettó, melyet egy hónap alatt teljes egészében elkölt. Költségei havi szinten:

1. 5 ezer forint telefonszámla
2. 10 ezer forint utazási költség
3. 45 ezer forint élelmiszer
4. 12 ezer forint egyéb (bármire költheti)
5. 9 ezer forint élet- és balesetbiztosítás
6. 5 ezer forint közös költség
7. 10 ezer forint villamos áram díj
8. 20 ezer forint fűtési díj
9. 2 ezer forint háztartási költségek (pl. tisztítószer, berendezések karbantartása, stb.)
10. 2 ezer forint állateledel

Kérem, jelölje a naptárban, mikor melyik tételre költene. (Tegyük fel, hogy az élelmiszereket is egy tételben vásárolja meg). Mind a 10 tételt fel kell használnia, a naptári nap mellé írja a tétel számát:

- 1-telefonszámla
- 2-utazási költség
- 3-élelmiszer
- 4-szabadon felhasználható
- 5-élet- és balesetbiztosítás
- 6-közös költség
- 7-villamos áram díja
- 8-fűtési díj

9-háztartás

10-állateledel

Számláinak végső fizetési határideje április 27. napja. A mai napon virtuálisan április 2. napját írjuk.

2012. április

HÉTFŐ KEDD SZERDA CSÜTÖRTÖK PÉNTEK SZOMBAT VASÁRNAP

						1.
2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.
23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.
30.						

+1 kérdés: Ha úgy érzi, valamilyen külső hatás miatt túllépi a megadott pénzügyi keretet, kérne kölcsön egy Ön által megbízhatónak tartott személytől pénzt?

IGEN_NEM

10.2 Kérdőív „B” csoport

Kedves válaszadó! Köszönöm, hogy kitölti a kérdőívet!

KOR:

NEM:

GYERMEKE VAN? IGEN_NEM

Az alábbi szituációba képzelje magát: havi jövedelme 120 ezer HUF nettó, melyet egy hónap alatt teljes egészében elkölt. Költségei havi szinten:

1. 5 ezer forint telefonszámla
2. 10 ezer forint utazási költség
3. 45 ezer forint élelmiszer
4. 12 ezer forint egyéb (bármire költheti)
5. 9 ezer forint élet- és balesetbiztosítás
6. 5 ezer forint közös költség
7. 10 ezer forint villamos áram díj
8. 20 ezer forint fűtési díj
9. 2 ezer forint háztartási költségek (pl. tisztítószer, berendezések karbantartása, stb.)
10. 2 ezer forint állateledel

Kérem, jelölje a naptárban, mikor melyik tételre költene. (Tegyük fel, hogy az élelmiszereket is egy tételben vásárolja meg). Mind a 10 tételt fel kell használnia, a naptári nap mellé írja a tétel számát:

- 1-telefonszámla
- 2-utazási költség
- 3-élelmiszer
- 4-szabadon felhasználható
- 5-élet- és balesetbiztosítás
- 6-közös költség
- 7-villamos áram díja
- 8-fűtési díj
- 9-háztartás
- 10-állateledel

Számláinak végső fizetési határideje április 27. napja. A mai napon virtuálisan április 16. napját írjuk.

2012. április

HÉTFŐ KEDD SZERDA CSÜTÖRTÖK PÉNTEK SZOMBAT VASÁRNAP

						1.
2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.
16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.
23.	24.	25.	26.	27.	28.	29.
30.						

+1 kérdés: Ha úgy érzi, valamilyen külső hatás miatt túllépi a megadott pénzügyi keretet, kérne kölcsön egy Ön által megbízhatónak tartott személytől pénzt?

IGEN_NEM

10.3 Ábrák

